El llegat del prevere Joan

Coral Torra
Juli Ochoa

EL LLEGAT DEL PREVERE JOAN

Noves aportacions sobre els orígens documentals de Sant Just Desvern

CORAL TORRA PANNÓN
JULI OCHOA GONZÁLEZ

L'hecatombe de l'any 985 com a origen documental de moltes localitats de la nostra contrada

En morir, l'any 976, el segon dels califes cordovesos, al-Hàkam al-Mustànsir, amb qui els comtats de la Marca estaven en pau en virtut dels acords de fidelitat i obediència presos a Madinat al-Zahara per les dues darreres ambaixades que li havia enviat el comte de Barcelona Borrell II —la d'Ènnec Bonfill Sendred i Hixàm ibn Muhàmmad ibn 'Utmàn, valí de Tortosa (juny-agost del 971) i la del vescomte Guitard, acompanyat del valí de Lleida i Montsó, Muhàmmad ibn Rizq (juliol-agost del 974)—, fou succeït pel seu fill Hixàm II al-Mu'àiiad, que llavors només era un vailet d'onze anys.

És per aquest motiu que tot el poder del califat va passar a mans d'Abú Amir Muhàmmad ibn Abí Amir, home de trenta-sis anys, ministre i tutor del jove sobirà, que esdevingué el principal cabdill que hagi tingut mai l'Espanya musulmana.

L'any 981, després d'haver derrotat els seus rivals Ghàlib ibn Abd-al-Rahman i al-Mushafí, i d'instaurar el que ara seria una dictadura militar, va decidir castigar castellans i navarresos com a represàlia per l'ajut que havien aportat al seu rival Ghàlib i, proclamant la *Djihad* o guerra santa contra tots els petits reialmes cristians peninsulars, emprengué una sèrie de campanyes, l'objectiu de les quals era el saqueig i la destrucció o afebliment del que fos conquerit, abandonant-lo generalment poc després.

Les contínues victòries assolides en aquestes ràtzies li valgueren el sobrenom d'al-Mansúr bi-llah (el victoriós per Al·là). L'any 984 va atacar Zamora i la seva contrada, i en una altra expedició va prendre Simancas. També deixà un exèrcit califal d'ocupació al regne de Lleó i va prendre com a esposa una filla de Veremon II, el seu rei. Idèntica sort tindria la filla de Sanç Abarca, rei de Navarra, que també prengué per muller.

En un primer temps, semblava que la Ifrànja —és a dir, els comtats de la Marca— havia de quedar fora dels objectius de les ràtzies sarraïnes, ja que, segons l'historiador musulmà Ibn Haiiàn, els omeies tingueren per norma respectar els prínceps de Barcelona per no veure's obligats també a combatre, de primer amb el rei de Roma i després amb el de Constantinoble —fent referència a la

dependència dels comtats catalans respecte de l'imperi carolingi, i del paper d'aquest dins del conjunt de la cristiandat—, però, segons el mateix historiador, consignat per Ibn Khaldun en la seva obra «Kitab al-'Ibar», al-Mansúr es va decidir finalment a emprendre una acció contra Barcelona, en haver-se assegurat que els barcelonins s'havien separat de fet completament del regne dels francs.

Així, doncs, amb un nombrós exèrcit compost principalment per mercenaris —ja que les forces àrabs podien decantar-se per la legitimitat califal en contra de la seva dictadura—, en el qual la força d'elit era la milícia cristiana, anomenada *ghilman*, que era formada majoritàriament per bascos i lleonesos, emprengué la que seria la seva vint-i-tresena falconada.

Va sortir de Còrdova el 5 de maig del 985, dirigint-se cap a Múrcia, on va romandre dues setmanes allotjat per Ibn Khattab, ric terratinent local. Des d'allà va avançar cap a Barcelona tot seguint la costa, essent acompanyat per mar per un estol que contribuiria a tancar el setge projectat de la ciutat.

Les hosts sarraïnes, després d'haver passat pel Baix Llobregat i pel Vallès, destruint tot allò que trobaven, i d'haver derrotat les forces de Borrell II, que van sortir al seu pas presumiblement en un indret dit Rovirans, prop de Terrassa, es presentaren el dimecres dia 1 de juliol davant les muralles de Barcelona, que estava defensada pel vescomte Udalard, mentre l'estol fondejava a la platja.

El dilluns següent, 6 de juliol del 985, Barcelona era assaltada i expugnada. El setge fou sorprenentment breu, sobretot si tenim en compte que quan Barcelona fou conquerida pels francs el 3 d'abril de l'any 801, el setge havia durat dos anys, segons els «Annals Reials», o set mesos, segons el «Cronicó de Moissac».

Prou conegut és el que va passar: Barcelona fou presa, saquejada i incendiada. Tant els seus habitants com tots aquells que havien vingut a defensar-la o a protegir-se dins les seves muralles van ser morts o fets captius, i les riqueses, llibres i documents foren destruïts o arrabassats gairebé tots.

Com que l'objecte de l'expedició musulmana no era l'ocupació permanent sinó l'espoliació i l'afebliment, l'estada dels atacants durà poques setmanes i tornaren tot seguit cap a Còrdova amb el botí obtingut i tota una corrua d'hostatges capturats, dels quals obtindrien substanciosos rescats, deixant rere seu Barcelona i la seva rodalia totalment devastades.

Aquests fets calamitosos, esdevinguts ara fa poc més d'un miler d'anys, constitueixen per a molts pobles d'aquesta contrada l'inici de la seva història documental. La immensa majoria de la documentació anterior al 985 fou destruïda o espoliada pels sarraïns i és a partir d'ara quan els supervivents o els captius que ja han pogut tornar comencen a redreçar les coses: es redacten documents de reivindicació de propietats els títols de les quals s'havien perdut, hi ha plets sobre la legítima titularitat dels béns que foren de les víctimes de l'atac, i es reprèn la normal dinàmica de testaments, vendes, permutes o donacions.

Perduts per a molts pobles tots els possibles escrits anteriors a l'atac sarraí, són aquests nous documents els més antics coneguts que en fan esment. D'aquesta manera trobem, per exemple, que el mateix any 985 constitueix l'origen documental d'Esparreguera i de Barberà del Vallès; el 986 ho és de Sarrià, Sant Martí de Provençals, Santa Eulàlia de Provençana, Sant Climent de Llobregat, Viladecans, Sabadell, Castellar del Vallès, Ripollet, Viladecavalls, Montcada i Sant Quirze del Vallès; el 987 ho és de Vallvidrera i Sant Gervasi; el 989, de Sant Andreu del Palomar; el 992, de Corbera, Sant Genís dels Agudells i Sants... i així van apareixent les primeres mencions que es conserven d'una gran part de les poblacions d'aquestes rodalies.[1]

El cas de Sant Just Desvern

Una de les víctimes de l'atac musulmà a Barcelona fou un hisendat anomenat Muç, Moció o Moixó,[2] segons els diversos autors que l'han tractat,[3] el qual fou capturat durant l'assalt i dut en captiveri a Còrdova. Aconseguida la llibertat i ja de retorn, caigué greument malalt i morí a Saragossa el mes de febrer de l'any 986, després d'haver fet testament oral davant el seu germà Aurús, i dels esposos Trasovald i Ega.[4]

En tornar a Barcelona, Aurús i Ega juraren solemnement aquest testament a l'altar de Sant Joan de Vallvidrera, com a marmessors que eren del difunt Moció, i l'escrivà Eroigi redactà el corresponent document, que fou signat per ell, els dos esmentats marmessors i onze testimonis, el dia 26 de juny de l'any 987.

Aquests dos personatges els retrobarem en un altre document datat el 26 d'abril de l'any 988,[5] en què també actuen en qualitat de marmessors del difunt Moció, i fan donació a l'església de Sant Miquel, de Barcelona, d'un alou de terres i vinyes situades al terme de Banyeres del Penedès. En aquest document, Aurús es presenta com «Ego Aurucio iudice», la qual cosa ens permet identificar-lo. Es tracta, sens dubte, del jutge Aurús dit «el Grec», també capturat durant la caiguda de Barcelona i alliberat poc després a canvi d'haver deixat uns ostatges en el seu lloc. L'any 991 encara estava recollint diners per a alliberar aquella pobra gent que havia deixat com a penyora.

Entre els diferents llegats referits al testament que Moció va dictar, n'hi ha un, concretament el que es troba situat entre les línies 14 i 15 del document, que, literalment, diu:

> *... Et ad domum Sancti Justi que est in Berce ipso suo campo in torrente malo [...] ipso suo alaudo de ipsa marca et de Arbutias cartam exinde fecissent ad uxori sue in tali uidelicet ratione ut tenuisset et possedisset omnibus diebus vite sue sine blandimentum et post obitum suum remanisset ad filios et filias quid esent et illas [...].*

És a dir, que dóna al convent[6] de Sant Just, que és al Verç, el seu camp del Mal Torrent i el seu alou de la Marca i d'Arbúcies, sempre que s'estableixi documentalment l'usdefruit vitalici per a la seva esposa, i, a la seva mort, per als fills i filles que tingués.

Aquest document, un dels més antics que es conserven a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, ha estat considerat durant molt de temps pels diversos autors que han treballat sobre aquest tema com la primera menció escrita coneguda que fes referència al nostre poble. La pèrdua de la pràctica totalitat de la documentació anterior a l'atac amirita reforçava tal plantejament.

Testament de Muç, Moció o de Moixò. Durant molt de temps es va considerar que aquest era el document on s'esmentava per primera vegada el nom de Sant Just Desvern (Arxiu Diocesà de Barcelona).

És així com, tant en les dues monografies històriques publicades sobre Sant Just Desvern[7] com en d'altres publicacions que també en fan esment, ha estat atorgat a aquest testament sacramental el caràcter de document inicial de la nostra història escrita. Conseqüentment amb aquesta premissa, l'any 1987 tingueren lloc diversos actes en commemoració de la suposada efemèride del mil·lenari de la nostra vila.

No obstant això, els diversos autors han convingut sempre en el fet que l'existència d'aquest poble abans de l'any 987 era indubtable, o com a mínim, molt probable. Fins i tot hom ha arribat a citar un possible document de l'any 980, és a dir, set anys més antic, del qual Francesc Carreras Candi fa esment, però, lamentablement, no indica la font d'informació.[8]

El llegat del prevere Joan

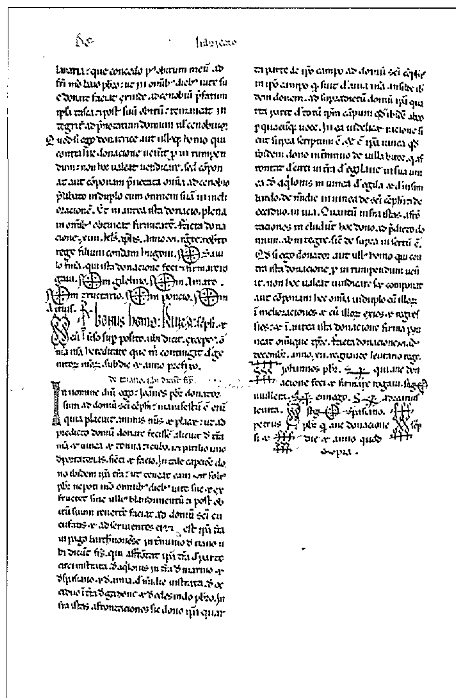
Una vintena d'anys abans dels fets luctuosos a què abans ens referíem, trobem que un sacerdot anomenat Joan, que havia fet donació al monestir de Sant Cugat del Vallès d'una part de les terres que posseïa, d'una vinya i de determinats estris vitivinícoles, va fer redactar un document en el qual ratificava tal donació, tot establint, però, l'usdefruit vitalici de tot allò que donava a favor d'un nebot seu que s'anomenava Foli i que també era prevere, a la mort del qual el monestir de Sant Cugat podria gaudir de la plena propietat dels béns objecte de donació.

La finca així donada estava situada al Territori de Barcelona, dins del terme de *Tiano*, i en un lloc anomenat *Fratres*.

Aquella finca limitava pel nord amb el camí ral; per l'est amb d'altres finques, els propietaris de les quals es deien respectivament Marí, Spasià i Anna; pel sud amb un altre camí diferent de l'anterior, com més endavant veurem; i per l'oest amb les finques d'altres dos propietaris: Gassó i el prevere Odesind. Dins del marc d'aquestes delimitacions, donà a l'abans esmentat monestir la quarta part d'un terreny que havia estat propietat d'Ansilde, la seva àvia.

També donà al monestir de Sant Cugat una vinya, tot precisant que aquella vinya estava situada a *Villa Birce*, i que afrontava pel nord amb les terres i vinya d'Egilà; per l'est també amb la mateixa vinya d'Egilà i amb la d'Insimbard; pel sud amb una altra vinya de la qual el cenobi vallesà ja era propietari; i per l'oest amb el camí ral.

El dia 8 de desembre de l'any 965, un sacerdot i escrivà anomenat Pere[9] redacta i signa el document, el qual és també signat per Joan, el donant, al mateix temps que també ho fan quatre testimonis.

Llegat del prevere Joan. Actualment aquest document constitueix la més antiga menció escrita del nostre poble (Arxiu de la Corona d'Aragó. Cartulari de Sant Cugat, doc. 759)

El cartulari de Sant Cugat del Vallès

La carta de donació atorgada pel prevere Joan es troba recollida al Cartulari de Sant Cugat del Vallès, que es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Concretament es tracta del seu document número 759, el qual es localitza al foli número 243 verso, columnes 1 i 2.

Aquest document és el trasllat d'un escrit del segle x, l'original del qual s'ha perdut, i que fou realitzat a mitjan segle XIII amb escriptura rodona monacal romànica per un dels dos copistes anònims que confeccionaren l'esmentat cartulari.

Un cartulari, tal com indica el seu nom, és una col·lecció de cartes —entenent la paraula *carta* com a document o acte jurídic autèntic—, referents a una mateixa entitat o institució, que han estat traslladades, copiant-les, a un quadern, llibre, o de vegades simplement relligades, per tal de facilitar la seva consulta. Per raons pràctiques, la classificació dels documents en els cartularis no segueix generalment criteris estrictament cronològics, sinó que els documents acostumen a estar ordenats per unitats temàtiques.

La seva raó de ser és ben clara. Segons Rius,[10] en els segles X i XI, de, diguem-ne, feudalisme monacal, els monestirs, col·legiates i catedrals no eren molestats per ningú, la possessió dels seus béns i privilegis era pacífica, i els seus títols de propietat eren impugnats poquíssimes vegades. Però, en formar-se o créixer el feudalisme laic (comtats, vescomtats), en afermar-se, amb tendència al predomini, l'autoritat reial, en sorgir els primers municipis, aquestes noves institucions trobaven en les propietats d'abadies i catedrals, no sempre ben delimitades, un obstacle per al seu desenvolupament. I és llavors quan els va sorgir la necessitat d'haver de registrar o copiar els seus privilegis i títols per a poder presentar els originals en judicis, ja que sembla poc còmode presentar als tribunals els pesants volums que, com el de Sant Cugat, constituïen els cartularis. Aquesta seria també una de les raons de la manca de tants originals.

Pel que fa a l'autenticitat de les transcripcions de documents que es troben als cartularis, i concretament en el cas del de Sant Cugat del Vallès, val a dir que es pot considerar innegable i que és comunament acceptada. Ja l'any 1608, arran d'un determinat qüestionament de la seva veracitat, se'n féu una compulsa sistemàtica per part dels quatre priors del Col·legi de Notaris de Barcelona, els quals van avalar el seu caràcter de fidedigne.[11] A més, les mínimes diferències que es poden trobar entre els documents del Cartulari de Sant Cugat i els pocs originals que encara es conserven, demostren que tots i cada un d els seus escrits han estat col·lacionats, i que es van corregir, quan calia, totes les possibles mancances o inexactituds de les transcripcions.

Transcripció del document

Quan en el segle XIII es traslladà aquest escrit al Cartulari, es va encapçalar la pàgina que conté aquest document amb aquesta nota prou eloqüent:

«De lubricato»

També s'hi va fer un regest que l'encapçala, en caràcters lleugerament menors als del text, i emprant tinta vermella, que diu:

«de Taiano. Ubi dicunt Fratres»

A continuació, i a la dreta de l'anterior, trobem un altre regest, escrit durant el segle XVII:

«donació feta al monestir de certs alous a taya»

Després, segueix el text del document:

«In nomine Domini. Ego Joannes, presbiter, donator sum ad domum Sancti Cucuphati. Manifestum est enim quia placuit animis meis, et placet, ut ad predicto domum donare fecissem alicuit de terra mea, et vinea, et tonna, et cubo I, et parilio uno de portatorias, sicuti et facio. In tale capcione dono ibidem ipsa terra, ut teneat eam vir Folius, presbiter, nepoti meo, omnibus diebus vite sue et exfructet sine ullius blandimentum, et post obitum suum revertere faciat ad domum Sancti Cucuphatis, et ad servientes eius. Et est ipsa terra in pago barchinonense in terminio de Tiano, ubi dicunt Fratres. Qui affrontat ipsa terra: de parte circi in strata, de aquilonis in terra de Marino et de Spasiano et de Anna, de meridie in strata, de occiduo in terra de Gazone et de Odesindo presbitero. Infra istas afrontaciones sic dono ipsa quarta parte de ipso campo ad domum Sancti Cucuphatis in ipso campo qui fuit de avia mea Ansilde, ibidem donem ad supradictum domum ipsa quarta parte de totum ipsum campum, quod ibidem abeo per quaqumque voce. In ea videliiet racione, sicut supra scriptum est. Et est ipsa vinea, quod ibidem dono, in terminio de Villa Birce. Que afrontat de circi in terra de Egilane, in sua vinea, de aquilonis in vinea de Egila et de Insimbardo, de meridie in vinea de Sancti Cucuphati, et de occiduo in via. Quantum infra istas afrontaciones includunt, hoc dono ad predicto domum, ab integre, sicut de supra insertum est. Quod si ego donator, aut ullus homo, que contra ista donacione pro inrumpendum venerit, non hoc valea vindicare sed componat aut componam hec omnia in duplo cum illorum inmelioraciones, et cum illorum exios et regressios; et in antea ista donacione firma permaneat omnique tempore.
Facta donacione VI idus december, anno XII regnante Leutario rege.
Sig(+)num Johannes presbiter qui anc donacione feci et firmare rogavi. Sig(+)num Vuillera. Sig(+)num Ennego. Sig(+)num

Adroarius levita. Sig(+)num Spasiano. Sig(+)num Petrus presbiter que anc donacione scripsi et signavi die et anno quod supra.»

Traducció[12] literal del text anterior

«En el nom del Senyor. Jo, Joan, prevere, sóc donador al monestir de Sant Cugat. Efectivament declaro, per tal com ha plagut i plau a la meva ànima, que he fet donar a l'abans esmentat monestir una part de la meva terra, i vinya, i bóta, i un cup, i un parell de portadores, i així ho faig. En el mateix fet dono aquesta terra de manera que la tingui en Foli, prevere, nebot meu, tots els dies de la seva vida, de manera que en frueixi sense benefici d'altri i que, després de la seva mort, la faci tornar al monestir de Sant Cugat i als seus servidors. I aquesta terra és al camp de Barcelona, al terme de Tiano, en un lloc que anomenen Fratres. Aquesta terra afronta: de la part de cerç amb la carretera, d'aquiló amb la terra de Marí, de Spasià i d'Anna, de migdia amb la carretera, d'occident amb la terra de Gassó i del prevere Odesind. D'acord amb aquestes afrontacions, dono la quarta part d'aquest camp al monestir de Sant Cugat, en el camp que fou de la meva àvia Ansilde, alhora que dono al monestir abans esmentat la quarta part de tot el camp que posseeixo també aquí, per la fórmula que sigui. Que quedi clar, d'aquesta manera, tal com s'ha escrit més amunt. I aquesta vinya que dono al mateix temps és al terme de Vila Birce; i afronta de cerç amb la terra d'Egilà, amb la seva vinya, d'aquiló amb la vinya d'Egilà i d'Insimbard, de migdia amb la vinya de Sant Cugat, i d'occident amb el camí. Tot el que és inclòs sota aquestes afrontacions ho dono al monestir abans esmentat, íntegrament, tal com s'ha indicat a dalt. Per la qual cosa, si jo, el donant, o qualsevol altre home anés contra aquesta donació per impugnar-la, no ens valgui reivindicar-la, sinó que ell o jo arrangem totes aquestes coses en dues amb les seves millores, i amb els seus guanys i pèrdues, i que en endavant aquesta donació romangui ferma per tot temps.
Feta donació el 6è dels idus de desembre de l'any dotzè regnant Lotari, rei.
Signat: Joan, prevere, que ha fet aquesta donació i ha pregat de signar-la. Signat: Vuillera. Signat: Ènnec. Signat: Adroer,

levita. Signat: Spasià. Signat: Pere, prevere, que ha escrit aquesta donació i l'ha signat el dia i any dalt esmentats.»

Anàlisi diplomàtica

El document que ens ocupa és una carta de donació, acte jurídic confeccionat segons la més estricta ortodòxia vigent al seu temps.

Pel que fa als documents de l'època recollits al Cartulari de Sant Cugat, Bonnassie[13] ens comenta que el segle x està marcat per una monotonia total. Tots els documents, excepte raríssimes excepcions, han estat confeccionats segons el mateix esquema, el de la carta de donació, del qual deriven immediatament títols de venda, de bescanvi o d'empenyorament. Aquests quatre tipus diplomàtics, estretament vinculats, estan inspirats en un mateix formulari, el de Ripoll,[14] i constitueixen per ells mateixos la quasi totalitat de la documentació. Val a dir, per exemple, que dels 353 actes del Cartulari de Sant Cugat anteriors a l'any mil, 344 s'ajusten a l'esmentat formulari.

Si analitzem el document segons les pautes que indica Udina,[15] podrem identificar, entre les seves diferents clàusules, aquelles reconegudes tradicionalment per diplomatistes tals com Sickel,[16] Bresslau,[17] Giry[18] o Tessier:[19]

1. **Protocol**

1.1 **Invocació**. Per a aquest document es va triar la més comuna de totes les fórmules possibles: *In nomine Domini*, la qual és emprada gairebé a la totalitat del cartulari, negligint d'altres possibles fórmules alternatives.

1.2 **Intitulació**. És aquí on s'identifica el causant, tot indicant la seva condició i la naturalesa de l'acte: *Ego Johannes, presbiter, donator sum...*

1.3 **Adreça**, i 1.4 **Salutació**. No consten, no tractant-se de cap missiva. Tot i això, les darreres paraules de la intitulació: *...ad domum s. Cucuphati* vénen a suplir aquesta mancança.

2. Text

2.1 **Preàmbul**. És l'exposició dels motius que justifiquen l'extrem contingut en el document: *Manifestum est enim quia placuit animis meis, et placet,* fórmula que es correspon amb el segon tipus model de preàmbul recollit al formulari de Ripoll.

2.2 **Notificació**. Per raons anàlogues a l'indicat en els punts 1.3 i 1.4, no hi figura. No obstant això, aquesta mancança és també suplerta aquesta vegada pels mots inicials del preàmbul: *Manifestum est enim...,* que poden ser considerats com una notificació curta i simple.

2.3 **Exposició**. Motivació de l'acte jurídic que suposa el document. Tampoc no la trobem, ja que el preàmbul cobreix a bastament tal finalitat.

2.4 **Disposició**. Aquesta és la part de més extensió i importància de l'escrit, ja que hi trobem, als seus inicis, el verb *dono*, que indica clarament el concepte jurídic del document, alhora que descriu tan acuradament com és possible la naturalesa dels béns objecte de transacció —en aquest cas determinats estris i unes terres de les quals esmenta les afrontacions—. És precisament la informació continguda en aquest apartat, així com la data del document —la qual s'estudia en el seu moment—, el principal objectiu del present estudi.

2.5 **Clàusules finals**. De caràcter comminatori, estableixen la penalització que es pot imposar en el cas d'incompliment del que s'estatueix, com també es fa menció del caràcter perpetu d'aquest acte jurídic: *Quod si ego donator, aut ullus homo, que contra ista donacione pro inrumpendum venerit, non hoc valeat vindicare, sed componat aut componam hec omnia in duplo cum illorum inmelioraciones, et cum illorum exios et regressios, et in antea ista donacione firma permaneat omnique tempore.*

3. Escatocol

3.1 **Data**. Referida a la cronologia dels reis francs, com tots els altres documents emesos a la Marca Hispànica. Per la seva rellevància en l'establiment dels orígens

documentals de Sant Just Desvern, és tractada en un capítol a part.

3.2 **Adprecació**. Invocació de caràcter religiós al final de l'escrit, molt freqüent en els documents carolingis, però rarament emprada aquí. En el nostre cas no hi figura.

3.3 **Signatures**. El fet que els documents del cartulari siguin un trasllat dels documents originals no permet entrar en gaires detalls sobre les signatures, ja que totes són fetes per una mateixa mà, la del copista. Només hi cabria indicar que les signatures dels testimonis van totes precedides pel mot «sig+num», i que la signatura de Pere, l'escrivà del document original, ho està pel crismó o anagrama de Crist, signe de clara tradició visigòtica.

Determinació de la data

La carta de donació que el prevere Joan fa al monestir de Sant Cugat porta la data *VI idus december Anno XII regnante Leutario rege*, és a dir, el sisè dia dels idus de desembre del dotzè any del regnat del rei Lotari.

Pel que fa a la determinació del dia i mes, no hi ha cap problema: els idus de desembre s'escauen el dia 13 i el còmput és regressiu a partir de l'endemà. D'aquesta manera, el dia 12 serà el segon dia dels idus, l'11 el tercer, i així successivament fins a arribar al sisè dia dels idus de desembre, que correspon al dia 8.

Per a poder determinar l'any, el raonament a fer es complica una mica més i es presta a diverses interpretacions.

Com a conseqüència de la dependència política, primer, del comtat de Barcelona respecte de l'Imperi franc, i de la cultural, després —fins ben entrat el segle XI—, els documents de l'època no segueixen fonamentalment cap altre sistema cronològic que l'emprat entre els carolingis, consistent a datar segons els anys de regnat dels seus monarques.

Aquest sistema de datació pot semblar simple, però només ho és en aparença. Quan es té coneixement de la mort d'un rei no cal més que començar a datar els documents a partir de l'any

primer del seu successor, comptant des del dia del traspàs o des del de la coronació. A la pràctica la situació és ben diferent, ja que durant el segle x, i especialment als comtats de la Marca Hispànica, la mort d'un rei franc no va sovint acompanyada per l'acceptació automàtica del seu successor. Al temps que pugui trigar l'arribada de la nova, cal afegir-hi el fet que els comtes es prenen un temps abans de decidir-se per l'acceptació o el rebuig del nou sobirà. Això dóna lloc, segons Feliu,[20] a l'aparició d'un doble còmput, el «popular» —seguint la data de successió a França, i d'aplicació gairebé general— i el «polític» —a partir del reconeixement oficial, i emprat només en determinats documents de gran solemnitat.

Lotari, fill i successor de Lluís IV d'Ultramar, que va morir el 10 de setembre de l'any 954, va començar a regnar a partir d'aquesta data i fou coronat rei el 12 de novembre d'aquell mateix any.[21]

Es pot considerar que la cronologia popular comença a comptar a partir de qualsevol d'aquestes dues dates, o, fins i tot, per la data del canvi d'indicció:[22] 24 de setembre, en què, aproximadament, la nova podria haver arribat als comtats de la Marca.

El còmput popular seria, doncs:

A) - Segons el començament del regnat:
primer any: del 10-IX-954 al 9-IX-955
segon any: del 10-IX-955 al 9-IX-956
...
dotzè any: del 10-IX-965 al 9-IX-966

B) - Segons la data de coronació:
primer any: del 12-XI-954 a l'11-XI-955
segon any: del 12-XI-955 a l'11-XI-956.
...
dotzè any: del 12-XI-965 a l'11-XI-966

C) - Segons la data del canvi d'indicció:
primer any: del 24-IX-954 al 23-IX-955
segon any: del 24-IX-955 al 23-IX-956
...
dotzè any: del 24-IX-965 al 23-IX-966

Si seguim les pautes indicades per Feliu, la cronologia «política» ens pot venir determinada per la nota cronològica de la carta de població de Cardona, la qual calcula en trenta anys i deu mesos la durada del regnat de Lotari, que va morir el 2 de març del 986, la qual cosa ens duu a fixar el seu reconeixement a la Marca Hispànica cap a l'1 de maig del 955.

Així, doncs, el còmput polític seria:

primer any: de l'1-V-955 al 30-IV-956
segon any: de l'1-V-956 al 30-IV-957
...
dotzè any: de l'1-V-966 al 30-IV-967

Si apliquem cada un d'aquests tipus de còmput al document que ens ocupa, veiem que, segons el sistema «polític» caldria datar-lo l'any 966, mentre que qualsevol dels sistemes populars ens donaria l'any 965.

Per la seva naturalesa, aquesta carta de donació hauria de ser considerada inclosa dins de l'àmbit d'aplicació del mètode de còmput dit «popular», amb la qual cosa es correspondria, segons la calendació moderna, amb la data del 8 de desembre de l'any 965, criteri que coincideix amb el que mantenen els diversos autors que han estudiat aquest document. Mas[23] i Rius[24] li assignen ensems aquesta data; Aebischer[25] també hi coincideix, tot i que només ens dóna l'any, però, com ja hem vist, la determinació del dia i del mes no comporta cap problema.

El que ens diu el nostre document

Al marge de la mera transacció de terres, objecte pel qual fou emès el document, aquest escrit ens proporciona, endemés, tot un seguit de dades, l'anàlisi de les quals ens permet de fer altres lectures encaminades a apropar-nos a aquella societat prefeudal: els seus membres, el mode de viure i l'entorn que els envoltava.

Confirmant el que fins ara no havia estat més que una suposició més o menys generalitzada, el llegat del prevere Joan ens ve a proporcionar un valuós testimoni documental sobre

l'existència d'un nucli de població estable (*Villa Birce*) a Sant Just Desvern a mitjan segle X, uns vint anys abans de la terrible escomesa d'al-Mansur.

Encara més, la menció que una de les peces de terra esmentades havia estat propietat de l'àvia del personatge que atorga el llegat, ens dóna notícia que aquestes terres havien estat treballades continuadament, almenys, des de feia dues generacions; la qual cosa ens pot permetre d'afirmar que el que ara és el nostre poble ja estava habitat a finals del segle IX o començaments del X, o potser des d'abans, a redós de la comunitat religiosa que presumiblement havia estat establerta a la nostra vall (vegeu nota 5) i que hauria desaparegut com a conseqüència de la falconada amirita, ja que cap altre document posterior no en torna a parlar.

És molt possible que alguns dels propietaris de finques dels quals es fa esment no tinguessin fixada la seva residència aquí, en aquesta terra de frontera constantment exposada a les incursions sarraïnes, però, pel que fa als camperols, els que treballaven personalment la terra, tant els serfs com els petits propietaris, aquests sí que, per força, havien d'habitar en aquest mateix indret.

Sobre el concepte *Villa*, si ens atenim a l'estudi que sobre els possibles significats d'aquest vocable ens presenta Bonnassie,[26] veurem que tal expressió es pot prestar a diverses interpretacions netament diferenciades:

Per una banda, es pot referir a una explotació agrària, majoritàriament de caire latifundista (hereva de les antigues *Villæ* romanes), propietat d'un determinat terratinent; també, encara que amb menor freqüència, s'havien denominat així els modestíssims alous dels camperols lliures.

Per l'altra, aquest mot pot igualment fer referència a un dret o conjunt de drets sobre un determinat territori, concepte precursor dels posteriors feus, en què poden trobar-se, juntament amb les terres propietat del titular o senyor de la vila, d'altres alous o heretats de tercers, compreses dins del mateix àmbit geogràfic.

Una tercera accepció d'aquesta paraula, aplicable especialment en terres de franquesa, és la de conjunt d'alous, terres

i masos, lliures de qualsevol subjecció, així com el territori que les envolta, les delimitacions del qual romanen, des de sempre, ancorades en la memòria col·lectiva.

Si ens proposem esbrinar a quin d'aquests tipus pot fer referència aquest document, veurem que el fet que ens digui explícitament que una de les finques es troba «in terminio de Villa Birce» i que, a més, confronta amb d'altres que lògicament també es troben en aquell terme, i que tenen diferents propietaris, ens dóna prou idea que la tal vila hauria de tenir una certa extensió, i exclou automàticament les dues opcions de la primera de les possibilitats exposades.

També podem excloure el concepte de senyoriu, ja que aquest lloc estava pràcticament situat en un dels extrems de la frontera Llobregat i Cardener - Segre, i, per causa de la seva estratègica posició per a defensar Barcelona de les possibles incursions provinents del sud, s'estimulava amb notables franqueses, detallades més endavant, l'establiment en aquest indret; per la qual cosa tot ens porta a suposar que la tal *Villa Birce* coincidiria amb la tercera de les accepcions que ens proposa Bonnassie.

Pel que fa al topònim *Birce*, no hi ha cap gènere de dubte que es correspon amb els *Berce*, *Vercio*, *Verz*, etc., que apareixen en d'altres documents posteriors i que, inequívocament fan referència a aquest poble. Investigadors i erudits de reconeguda solvència com poden ser Mas[27] o Moran[28] han convingut en tal opinió. En certa manera, Sans[29] també ens ho ve a confirmar, tot i que quan menciona aquest document només fa referència al paràgraf que parla de Sant Feliu.

Com veiem, també se'ns parla d'un nucli de població veí, *Tiano*, precursor de l'actual Sant Feliu, que en aquell temps ja existia, així com de les vies de comunicació que aleshores hi passaven, i que són fàcilment identificables amb els dos ramals de la Via Augusta (llurs recorreguts, els podem veure en el plànol que il·lustra l'annex d'aquest treball), els quals confluïen, precisament, a l'altura de *Tiano*.

Si parem atenció als antropònims, podrem observar clarament com arriben a constar en aquest document catorze noms

diferents de persona, tant en qualitat de protagonistes de l'acte jurídic a què tal escrit fa referència, com de propietaris de les finques esmentades en les afrontacions, o en el paper de testimonis que validen la donació. A més, purament a tall d'anècdota, trobem que n'hi figura un altre com a sant tutelar del monestir beneficiat i, fins i tot, un darrer en la determinació de la data: el monarca, amb la qual cosa ja hi tindríem reflectits setze noms propis de persona.

La primera cosa que ens pot cridar l'atenció és que pràcticament tots aquests personatges només s'identifiquen per un mot: el nom. No hi ha cognoms.

Des que en el segle VII va perdre vigència el complex sistema antroponímic romà, cada individu es va identificar, seguint el costum germànic, amb un sol nom, que, per regla general, no guardava relació amb el dels seus avantpassats, ni tan sols amb els pares, els més propers.

Ens trobem tot just a les acaballes dels temps prefeudals, i, tal com afirma Duby,[30] encara no hi havia llinatge, no existia consciència genealògica en sentit propi, ni es preservava la memòria dels ancestres. La família es considerava horitzontal, i, per dir-ho d'alguna manera, desplegada en el present: era una agrupació, de límits imprecisos i mòbils, integrada tant per *propinqui* (parents polítics) com per *consanguinei* (parents de sang pròpiament dits).

És tot just en aquest segle quan es comença a configurar el concepte d'una estructura de parentesc d'orientació vertical, basada en la filiació agnatícia, on l'individu se sent membre d'un llinatge que transmet una determinada herència de pares a fills.

Així, és a partir d'aquestes dates quan comencem a trobar que, cada cop amb més freqüència, alguns noms consten acompanyats d'una segona paraula o locució que els distingeixi d'altres possibles homònims. En molts casos aquest afegitó era indicatiu del càrrec o estatus de qui l'emprava (*nobilis, miles, presbiter, levita*... etc.).[31] En d'altres es tractava d'un sobrenom o àlies (introduït per frases com *quem vocant*..., *qui vocatur*..., *alio nomine*..., etc.), i, finalment, comencem a trobar un inici d'identificació per filiació agnatícia (*ego* ... *filium* ... *quondam*, *filius*..., *prolis*..., etc.).

L'ús, en genitiu, del nom del pare com a cognom, es comença a trobar emprat cada cop amb més freqüència al llarg del segle XI i ja en el segle següent arriba a generalitzar-se l'ús de cognoms.

Segons Bois,[32] aquesta mutació antroponímica haguda entre els segles X i XII és un senyal prou significatiu del canvi social subjacent: és un testimoni de l'arrelament dels llinatges, sigui quin sigui el seu nivell social, a la terra que fou dels seus avantpassats i que es transmetrà a la descendència. El sistema feudal que s'acosta es basarà principalment en l'arrelament de les famílies camperoles a la terra dels seus ancestres.

Com ja hem vist abans, en transcriure el document, els noms propis de persona que hi figuren són els següents:

Joannes/Johannes (donant i signant), **Folius** (beneficiari de l'usdefruit), **Marino**, **Anna**, **Gazone**, **Odesindo** (propietaris veïns d'una de les finques), **Spasiano** (també, i alhora signant), **Ansilde** (antiga propietària de la finca i àvia del donant), **Egila/Egilane**, **Insimbardo** (propietaris veïns de l'altra finca), **Vuillera**, **Ennego**, **Adroarius** i **Petrus** (signants). A més, també trobem **Cucuphati** (sant tutelar del cenobi) i **Leutario** (rei dels francs).

Per poc representatius, deixarem de banda aquests dos darrers antropònims i ens centrarem en la resta de noms, ja que són els que corresponen a persones reals que, segons el nostre text, vivien o tenien propietats en la zona i època que ens ocupa.

A grans trets, i ajustant-nos als criteris indicats per Aebischer,[33] podríem agrupar tots aquests noms en tres unitats netament diferenciades:

1) Noms romans, o millor dit, de tradició romana o hispanoromana:
- **Folius**
- **Marino**
- **Spasiano**

2) Noms jueus, o millor, de tradició judeocristiana:
- **Joannes/Johannes**
- **Anna**
- **Petrus**

3) Noms visigòtics. Són els més abundants, i podem trobar-ne de simples i de compostos.

Simples:
- **Egila/Egilane** (germànic, nom simple diminutiu masculí, acabat en *-ila*)

- **Ennego** (germànic, nom simple masculí)

Compostos:
- **Odesindo** (germànic, acabat en *-sind*, grup vint-i-novè dels noms dobles)

- **Ansilde** (germànic, acabat en *-hildi*, grup vintè dels noms dobles)

- **Insimbardo** (germànic, acabat en *-bard*, grup tercer dels noms dobles)

- **Vuillera** (germànic, acabat en *-rand*, grup vint-i-setè dels noms dobles)

- **Adroarius** (germànic, acabat en *-hari*, grup dissetè dels noms dobles)

Aquesta diversitat d'orígens en els noms és prou simptomàtica de la pluralitat de la gent que unes cinc generacions abans havia començat a repoblar la frontera del Llobregat.[34] Eren, majoritàriament, els antics habitants, confosos sota el nom de gots, i els hispans fugitius de la dominació musulmana, i s'establiren en aquesta terra a l'empara dels avantatges amb què els francs promovien l'establiment en els territoris que envoltaven la reconquerida Barcelona. Aquests privilegis consistien principalment en el dret d'aprisió (ocupació d'una terra i dret de conreu durant trenta anys), manteniment en vigor de la llei visigòtica, facultat d'administrar-se justícia, almenys en les causes menors, exempció d'impostos i limitació de tributs, restricció del servei militar a la defensa local, entre altres. Tot un conjunt d'avantatges que afavorien la instal·lació en aquestes terres frontereres, exposades a les esporàdiques incursions sarraïnes.

Així, doncs, i en paraules de Vicens,[35] el rovell de l'ou de la nostra pagesia el formaren principalment, i segons la definició

que ens en dóna la Carta de Població de Cardona (986), els *homines undecumque venientes*: els homes que venien de qualsevol banda; de l'època comtal primerenca se'ns diu que Vic —destruïda Ausa l'any 718 pels sarraïns i desapareguda totalment el 826 amb motiu de la revolta d'Aissó, es recuperà amb la repoblació empresa pel comte Guifré el Pelós l'any 878— fou poblat *ex diversis locis et gentibus nomines colligentes*, és a dir, reunint homes de diverses procedències i races.

Un darrer detall que ens pot cridar l'atenció és que, tot i que aquesta contrada estava sota el domini, almenys formal, dels francs des de l'any 801, en el nostre document no hi consta cap nom de tal procedència. I aquest no és cap cas extraordinari. Si revisem qualsevol altre document coetani, veurem que tal absència és manifesta. Coll[36] ens ho confirma en dir-nos que, mentre en ple domini franc els noms de la gent seguien la moda visigòtica, no fou fins a l'època de la independència que els noms francs començaren a ser emprats.

Amb relació a l'agricultura, principal i gairebé única font de riquesa en aquestes terres durant molt temps, és curiós constatar el diferent tractament que s'hi dóna, tant a les dues finques esmentades com a les que hi afronten: en el primer dels casos, tant la finca situada al lloc dit *Fratres*, en el terme de *Tiano*, com les altres que hi confronten, són esmentades amb les paraules «terra» o «campo» sense fer cap referència als cultius que s'hi conreaven. Per contra, en referir-se a la finca situada a *Villa Birce* i a les altres finques veïnes, la paraula que més sovint es troba és «vinea», prou definitòria del tipus de conreu a què eren destinades.

El motiu d'aquesta discriminació cal trobar-lo en la diferent situació geogràfica d'ambdós grups de finques. Les primeres, situades a *Tiano*, estaven assentades a la fèrtil plana al·luvial quaternària propera al riu i fàcilment regable, la qual cosa permetia un conreu d'horta amb un tipus diversificat de producció —ho confirma, entre altres detalls, el fet de trobar-hi, un segle després, l'any 1068, una peça de terra anomenada *Ipsa Almunia*, és a dir, «l'hort»—. Les altres finques, situades a *Villa Birce*, s'assentaven cap als vessants de la muntanya, en terrenys més pobres, formats per margues i esquistos, i on l'aigua no era, ni de bon tros, tan abundosa, la qual cosa feia que el conreu més rendible fos el monocultiu de la vinya.

Al marge de les quantitats que es poguessin destinar al consum propi i local, els excedents d'aquesta producció agrària podien trobar una fàcil sortida comercial mercès a les vies de comunicació, vistes abans, que creuaven aquest territori, i, sobretot, a la proximitat de la ciutat de Barcelona.

La forta presència de l'estament eclesiàstic en aquest document és prou simptomàtica del paper rellevant que el clergat tenia en aquella societat. Joan, el propietari donant, és sacerdot, com també ho és Foli, que gaudirà de l'usdefruit. Odesind, posseïdor d'una finca contígua, és també sacerdot. Adroer, un dels testimonis que validen la donació, s'identifica com a «levita», i Pere, que actua com a notari, també és sacerdot, i potser, fins i tot és bisbe, tal com s'ha pogut veure anteriorment. A més, el beneficiat per la donació és el monestir de Sant Cugat, poderosíssim senyor temporal que, al tombant del segle X, ja era propietari de diversos castells, viles, parròquies i de nombroses explotacions agràries, i que llavors ja posseïa també d'altres terres en aquests indrets —per exemple, el mateix document ens diu que una de les vinyes adjacents era propietat del cenobi vallesà.

Torre recentment excavada al cim del turó de la Penya del Moro, identificable amb la documentada torre de Foret (fotografia AHSJD).

Comentaris finals

Acabem de veure com el llegat del prevere Joan constitueix el document més antic que es coneix que faci referència al nostre poble, superant en una vintena d'anys el que fins ara havia estat considerat com a tal.

Malauradament, no s'ha conservat el document original, sinó la seva transcripció autèntica, feta durant el segle XIII i conservada formant part del Cartulari de Sant Cugat. No és aquest un cas únic, ja que en el decurs del temps, especialment durant l'Edat Mitjana,

i per les causes ja comentades en altres apartats d'aquest treball, les còpies successives i trasllats de documents han estat una pràctica força freqüent. Tot i desaparèixer molts dels documents originaris, aquestes còpies han mantingut el seu ple valor com a actes jurídics i no han perdut en absolut la seva vàlua documental.

Conseqüentment amb aquest plantejament, són moltes les localitats que troben les primeres referències en escrits dels segles x i xi dels quals només es conserven les transcripcions posteriors recollides en cartularis. Tals són, per exemple, els casos del Prat de Llobregat (*Lanarie*), Sant Boi de Llobregat (*Villa Alcale*), Sant Feliu de Llobregat (*Tiano*), Vallirana (*Valleriana*), Sant Joan Despí (*Micano*) o Sant Vicenç dels Horts (*Garrosa*), per citar, entre molts altres, alguns pobles propers al nostre que també troben, com nosaltres, els inicis de la seva història escrita en el Cartulari de Sant Cugat.

A hores d'ara pot sorgir la pregunta: com és que fins ara cap historiador local no havia parat atenció en l'existència d'aquest primer document sobre Sant Just, especialment quan és tan obvi?

La resposta, al nostre parer, cal trobar-la en el següent raonament:

Essent el Cartulari de Sant Cugat una de les joies de la nostra diplomàtica, són innombrables els investigadors que l'han estudiat, com també ho són les obres o publicacions fruit d'aquests treballs.

Tot i que aquest document ha estat tractat per diversos autors —en el decurs d'aquest treball hem pogut fer esment d'uns quants—, l'objectiu dels seus estudis no era determinar la història del nostre poble, per la qual cosa és molt lògic que no paressin atenció en el caràcter de primícia que aquest document pot tenir per a nosaltres.

Pel que fa a aquells que s'han dedicat a l'estudi de la història de la nostra població, pot considerar-se que pràcticament tots han pres com a punt de referència o de partida el meritori treball *Notes històriques del poble i parròquia de Sant Just Desvern*, escrites en gran part entre 1926 i 1936, i publicades l'any 1947 pel llavors rector d'aquesta parròquia Mn. Antoní Tenas i Alibés.

La lectura d'aquesta laudable obra arriba a fer-nos deduir, però, que l'autor havia treballat principalment sobre documentació conservada en arxius eclesiàstics. Són extremament rares les mencions de fons procedents d'altres arxius, i l'única vegada que fa esment del Cartulari de Sant Cugat és d'una manera indirecta, en citar unes notes sobre Vallvidrera que consten en l'obra de Josep Balari i Jovany *Orígenes históricos de Cataluña.*

És fàcil, doncs, suposar que Mn. Antoní Tenas no hagués tingut oportunitat de conèixer el document que ens ocupa i que, per aquest motiu, atorgués el caràcter de més antic al que efectivament ho era d'entre tots aquells als quals havia pogut accedir o, com a mínim, tenir notícia de la seva existència.

Entre els anys 1945 i 1947, Josep Rius i Serra va treure a la llum el seu ingent treball de transcripció de tots i cada un dels documents continguts en el Cartulari de Sant Cugat. Val a dir que, des de llavors, la seva obra ha constituït per a tot estudiós de temes medievals un punt de referència gairebé obligat, en poder accedir d'una manera més còmoda al cúmul de dades contingudes en aquell cartoral.

Cada document que Rius transcriu va precedit d'un regest, en castellà, on es fa un extracte del contingut. En el nostre cas, dels dos noms de lloc que figuren testimoniats en el text que ens ocupa, *Tiano* (Sant Feliu) i *Villa Birce* (Sant Just), l'extracte només fa referència al primer (*Tiano*), el qual no identifica com a Sant Feliu i tradueix per «Tayá», potser influenciat pels regestos dels segles XIII i XVII, alhora que obvia el segon dels topònims (*Villa Birce*), el més important per a nosaltres.

La gran similitud entre aquest nom «Tayá» amb el d'altres localitats, com poden ser Teià (*Taliano*) o Tiana (*Tizana*), pot fer creure que el text llatí que segueix fa referència a temes maresmencs, i desviar l'atenció dels que cerquen dades relatives a Sant Just o la seva comarca.

És aquí on, al nostre parer, pot haver-hi el motiu pel qual aquest document, a què hem dedicat el present treball, hagi passat desapercebut fins ara als estudiosos de la història santjustenca, essent, per contra, prou conegut per altres investigadors, l'objectiu dels quals no consistia en la recerca del passat d'aquest poble.

Apèndix

Toponímia de Sant Just i els seus encontorns als voltants de l'any mil

Hem vist com en el document que acabem d'estudiar hi figuren noms de lloc que ens apropen a la toponímia emprada en aquests indrets ara fa poc més de mil anys.

Com que, afortunadament, es conserven altres documents més o menys coetanis que també fan referència al que fou el nostre terme i la seva rodalia en aquell temps, i en tals documents hi són esmentats encara bastants més topònims de l'època, hem intentat de confeccionar-ne un petit catàleg, tot assenyalant, quan ens ha estat possible, la seva ubicació segura o probable.

Per a poder confeccionar el recull que ara us oferim, el qual no pretén ésser exhaustiu, hem partit de seixanta-cinc documents datats entre els segles X i XI (trenta-set del segle X i vint-i-vuit del segle XI), dels quals hem pogut obtenir fins a un total de noranta topònims, que fan referència a seixanta-quatre llocs diferents, i que es localitzen principalment en les referències a afrontacions de terrenys.

Cada un dels noms de lloc va acompanyat d'una descripció més o menys breu, en la qual hem procurat de fer constar la seva ubicació, possible o segura, seguida de les referències bibliogràfiques o arxivístiques dels documents que en fan esment. Per a simplificar la seva interpretació, aquestes referències segueixen el següent criteri de codificació:

En primer lloc s'indica l'any del document, expressat segons la cronologia actual.

Després s'esmenta, abreujat, l'arxiu o la publicació moderna on es troba reproduït tal document. Les abreviatures emprades són les següents:

- ACB: Udina i Martorell, Federico. *El archivo... Op. cit.*

- ADB: Arxiu Diocesà de Barcelona.

- BAU: Baucells i Reig, Josep. *El Baix Llobregat i la Pia Almoina de la Seu de Barcelona: Inventari dels pergamins.*

Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1984.

- CARB: Carbonell, Esteve. *Esplugues de Llobregat. Monografia històrica.* Tipografia Emporium. Barcelona, 1949.

- CSC: Rius i Serra, Josep. *Cartulario... Op. cit.*

- D: Arxiu de la Catedral de Barcelona, Sèries Diversorum A, B o C.

- LA: Arxiu de la Catedral de Barcelona, Libri Antiquitatum I, II, III o IV.

- LFM: Miquel i Rosell, Francesc Xavier. *Liber Feudorum Maior. Cartulario real que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón.* Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Escuela de Estudios Medievales. Publicaciones de la Sección de Barcelona. Barcelona, 1945.

- MAS: Mas i Domènech, Josep. *Notes històriques... Op. cit.*

Finalment es fa constar la signatura per al cas d'arxius, el número assignat al document en els cartularis o la pàgina dels llibres on figura transcrit el document en qüestió.

Així, per exemple, la carta de donació feta pel prevere Joan, que ha estat objecte del present article, la trobarem referida de la manera següent:

965 / CSC / 759

on 965 és l'any en què està datat el document, CSC és el cartulari on es troba recollit, i 759 és el número d'ordre que hi porta.

Fàcilment es pot observar que no tots els noms de la relació que hi ha a continuació es troben declinats en el mateix cas. Això obeeix a l'ànim d'ésser tan fidels com sigui possible a les denominacions que figuren en els documents originals. També, no tots aquests topònims tenen la mateixa entitat ni fan referència a

un mateix tipus d'accident. Com que les definicions que es fan de cada un d'ells ja donen prou idea sobre el lloc a què corresponen, hem defugit de classificar-los seguint criteris arbitraris i els presentem seguint només un senzill ordre alfabètic.

Molts cops, un mateix topònim és transcrit de maneres diferents en els diversos documents que en fan esment. Hem optat per recollir-les totes, fent constar, però, la definició i referències només en la forma més antiga.

Els topònims que hem pogut recollir són els següents:

Aguilar: Puig on hi havia la partió entre les parròquies de Sant Just, Vallvidrera i Sarrià. Actualment encara conserva aquest nom i el comparteix amb el de «turó d'en Cors». Ref.: 919/LA-IV/246, 920/LA-I/246, 989-990/LA-I/46.

Apiera: Nom que tenia el torrent de Torre Melina. Ref.: 1096/CARB/65-67.

Arennio de Olorda: Areny contigu al de *Vercio*, situat aigües amunt d'aquest. El torrent de Can Miano feia de partió entre ambdós arenys. Ref.: 1068/LFM/357.

Arenno de Vercio: Areny o, més exactament, franja de terres inundables situades a la riba esquerra del Llobregat, entre aquest i l'actual població de Sant Feliu, i entre els torrents de Matàsens i de Can Miano. Ref.: 1068/LFM/362.

Bederrida: Partida situada al capdamunt de l'actual avinguda Diagonal, de Barcelona, en l'antic terme de les Corts i parròquia de Santa Eulàlia de Provençana. Es trobava aproximadament als voltants d'on ara es troba el Reial Club de Polo. Ref.: 986/LA-IV/53, 992/MAS-XIII/ apèndix XXIII.

Berce: Vegeu *Birce*.

Birce: Nom de l'àmbit geogràfic definit principalment per la conca de la riera de Sant Just i els seus afluents. Comprèn el que actualment seria el nostre terme municipal i una part important del de Sant Feliu de Llobregat. Ref.:

965/CSC/759, 987/ADB/s/s, s/d (s. x)/LA-IV/142, 992/MAS-XIII/263, 1050/MAS-IX/623, 1081/MAS-X/1004, 1082/LA-I/235.

Bonamica: Gual del Llobregat situat entre Sant Feliu i Sant Joan. Dit així perquè una dona d'aquest nom hi tenia terres en aquell indret. Ref.: 997/CSC/327, 997/CSC/328, 999/CSC/345.

Bonamocia: Vegeu *Bonamica.*

Campo Precioso: Nom d'una peça de terra situada a *Mitiano*, el propietari de la qual fou, a mitjan segle XI, Guerau Alemany I, senyor del castell de Cervelló. Aquest nom, perdut ja de fa molt temps el topònim original, es manté viu en el cognom Campreciós, genuïnament baixllobregatí. Ref.: 1066/LFM/356.

Casa de Ferrocinto: Casa de la parròquia de Santa Creu d'Olorda. Podria tractar-se d'un precedent de la masia de can Farrés, o de can Bofill, de can Vilagut o can Graner, o bé d'alguna altra construcció perduda de temps. En tot cas, estaria situada als vessants del puig d'Olorda, més amunt del castell Ciuró, i prop de la riera d'en Bonet. Ref.: 998/CSC/331.

Chasa (de Loba): Vegeu *Domo qui fuit de Loba.*

Collo de Finestrelles: Vegeu *Fenestrelles.*

Collo de Fratres: Vegeu *Fratres.*

Concas: Partida situada cap al sud de Sant Joan Despí, en direcció a Cornellà, i que, probablement, es trobava prop de la confluència dels torrents de la Fontsanta i del Pont Reixat. Ref.: 997/CSC/327, 997/CSC/328.

Corneiam: Nucli de població originari de l'actual Cornellà, tal com el seu nom indica. Ref.: 980/CSC/137, 981/CSC/136, 986/LA-IV/112, 993/LA-IV/115, 995/MAS-IX/149, 1026/MAS-IX/428, 1076/MAS-X/945, 1082/LA-I/235.

Corneiano: Vegeu *Corneiam.*

Cornelano: Vegeu *Corneiam.*

Corneliano: Vegeu *Corneiam.*

Cornelianum: Vegeu *Corneiam.*

Deciano: Vegeu *Tiano.*

Diciano: Vegeu *Tiano.*

Domo qui fuit de Loba: Casa situada a *Mitiano*, prop del riu. Ref.: 1066/LFM/356, 1067/LFM/361.

Domum de Gustrimiro: Casa, molt probablement de la parròquia de Santa Creu d'Olorda, que estava situada al costat de la riera de la Salut (vegeu *Vallis de Iucundi*). Ref.: 998/CSC/331.

Domum Sancti Iusti que est in Berce: Església parroquial de Sant Just Desvern, preromànica, i, tal com hem vist abans, possible convent anterior. El seu emplaçament hauria de coincidir amb el de l'església renaixentista actual. Ara bé, en renovar-se fa pocs anys el paviment d'aquesta església, no va sortir a la llum cap rastre d'edificacions anteriors. Ref.: 987/ADB/s/s, 1068/LFM/357, 1068/LFM/362.

Duodecimo: Vegeu *Dutimo.*

Dutimo: Nom d'un antic establiment d'origen romà situat al costat de la Via Augusta, tot just sota el turonet on es troba Sant Pere del Romaní. El seu nom ens recorda que estava situat a dotze milles de Barcelona. Ref.: 998/CSC/331, 1002/CSC/382.

Ecclesia Sancti Felicis: Capella dedicada a Sant Feliu, situada a *Tiano*, dins de la demarcació de la parròquia de Sant Just. És molt probable que la seva localització fos la mateixa que ara té la moderna església parroquial de Sant Feliu de Llobregat, dedicada a sant Llorenç. Ref.: 1068/LFM/357.

Ecclesia Sancti Iusti de Vercio: Vegeu *Domum Sancti Iusti que est in Berce.*

Ecclesia Sancti Petri: Capella dedicada a Sant Pere, situada a *Tiano*, dins de la demarcació de la parròquia de Sant Joan. És molt probable que estigués situada al sector on ara hi ha l'Ajuntament i el mercat, per damunt del palau i parc de Can Falguera i prop de la cruïlla anomenada «Va i ve». En aquella zona hi ha un cèntric carrer que encara duu el nom de «Pou de Sant Pere». Ref.: 1068/LFM/357.

Fenestrelles: Coll que presentava la Via Augusta en creuar els contraforts de Sant Pere Màrtir. Una barriada d'Esplugues, situada en aquell lloc, conserva aquest vell topònim. Ref.: 919/LA-IV/246, 1096/CARB/65-67.

Flumine Lubrigado: Nom del riu Llobregat. Com es pot veure, ha romàs pràcticament inalterat des d'època romana, en què es deia *Rubricato*. Ref.: 992/ACB/232, 997/CSC/327, 997/CSC/328, 999/CSC/345, 1013/CSC/450, 1048/LFM/353, 1067/LFM/360, 1067/LFM/361, 1068/LFM/357, 1075/LFM/358, 1076/LFM/363, 1098/CSC/774.

Fontem super casa de Ferrocinto: Si ens atenim a la descripció que en fa el document que l'esmenta, és possible que es tracti de la font de Can Farrés (Molins de Rei), situada sota el puig d'Olorda, en una de les dues torrenteres que originen la riera d'en Bonet, i tot just on els estrats calcaris del cim descansen sobre les pissarres silurianes. Ref.: 998/CSC/331.

Fratres: Indret situat a *Tiano*, dins la demarcació de la parròquia de Sant Just, on actualment hi ha la Delegació Territorial d'Ensenyament al Baix Llobregat (antic edifici anomenat Cal Notari). Ref.: 965/CSC/759, 1076/LFM/363.

Gavarra: Partida situada on actualment es troba la partió dels termes d'Esplugues, l'Hospitalet i Cornellà, i que comprenia els plans on ara s'ubica la «Ciudad Satélite de San Ildefonso» i els seus encontorns. Fou un dels límits meridionals del Territori de Barcelona. Avui dia, una estació del ferrocarril metropolità manté viu aquest

topònim. Ref.: 992/MAS-XIII/apèndix XXIII, 992/LA-I/349, 995/LA-IV/150, 1026/MAS-IX/428, 1094/CSC/96, 1096/CARB/ 65-67.

Gotremon: Nom originari del torrent de la Fontsanta. El seu curs alt ha estat, de sempre, la partió entre els termes de Sant Just i Esplugues. Ref.: 1055/LA-IV/126, 1059/D-C/207, 1096/ CARB/65-67.

Gotremundo: Vegeu *Gotremon.*

Insula: Peça de terra situada a l'areny de *Vercio*, molt a prop del gual que anomenaven de Bonamica. El seu propietari a mitjan segle X era Mocone o Magone (vegeu nota 2). Ref.: 997/CSC/327, 997/CSC/328.

Ipsa Almunia: Peça de terra amb conreu d'horta situada a *Ditiano* (vegeu *Tiano*), tocant a l'areny de *Vercio*. El seu propietari durant la primera meitat del segle XI fou Adalberto Iuvene o Adalberto de Lubricato. *Almunia* és un nom àrab, curiosament emprat en aquest cas en comptes del seu equivalent llatí *Hortus –i*. Ref.: 1068/LFM/357, 1068/ LFM/362.

Ipsa Fornace: Forn que es trobava a la part baixa del nostre terme actual, al costat de la Via Augusta, entre *Tiano* i l'església de Sant Just. Ref.: 1068/LFM/362.

Ipsa Sala: Possible residència d'una certa categoria que estaria situada a Sant Just, al peu del *Castro* i que donaria nom a l'indret o partida on es trobava. Ref.: 1050/MAS-IX/ 623.

Ipsas Splugas: Nom del terme i nucli de població existent a redós de l'església de Santa Maria, i que donaria lloc a l'actual Esplugues de Llobregat. Aquest nom (Esplugues = coves), sembla provenir de les balmes d'escorrentia existents en els marges margosos dels diversos torrents que hi ha. Ref.: 964/LA-IV/124, 978/ACB/182, 1016/LA-III/ 247, 1094/CSC/96, 1096/CARB/65-67.

Ipso Castro: Castell, o més aviat, casa forta o torre, de Sant Just, que estava situat en una cota més o menys elevada (vegeu *Ipsa Sala*). Tal vegada es tracta d'un altre nom donat a alguna de les dues torres ja conegudes. Ref.: 1050/MAS-IX/623.

Lubrichato: Vegeu *Flumine Lubrigado.*

Lubricato: Vegeu *Flumine Lubrigado.*

Micano: Població precursora de l'actual Sant Joan Despí. Un dels seus carrers duu el nom de Vicomicià (Vico Miciano) en remembrança d'aquest antic topònim. Ref.: 997/CSC/327, 997/CSC/328, 1066/LFM/356, 1068/LFM/357, 1075/LFM/358.

Miciano: Vegeu *Micano.*

Olorda: Nom remotíssim, d'origen preromà, que designava la muntanya, el terme i el nucli de població més o menys dispers d'aquesta antiga parròquia. Ref.: 986/CSC/173, 993/CSC/291, 997/CSC/327, 997/CSC/328, 998/CSC/331, 1023/D-C/2, 1067/LFM/360.

Orsa: Vegeu *Ursa.*

Parrochia Sancta Crucis de Olorda: Demarcació coberta per l'església de Santa Creu d'Olorda, i que comprenia la totalitat de l'actual terme de Molins de Rei, una gran part del de Sant Feliu de Llobregat, i altres parts, menors, dels de Sant Just Desvern i el Papiol. Ref.: 1066/CSC/646, 1082/LA-I/235.

Parrochia Sancti Iohannis de Lubrichato: Demarcació coberta per l'església de Sant Joan, que comprenia també una gran part del nucli de *Tiano*. La parròquia —i ara el terme— de Sant Joan han tingut sempre una petita part de territori a l'altra riba del Llobregat, tocant a Sant Boi, en el lloc anomenat «pla del Convent». Ref.:1002/CSC/376, 1068/LFM/357, 1068/LFM/362, 1082/LA-I/235, 1098/CSC/774.

Parrochia S. Iohannis de Pino: Vegeu *Parrochia Sancti Iohannis de Lubrichato.*

Parrochia Sancti Iusti de Vercio: Demarcació que cobria l'església de Sant Just i que comprenia el nostre terme actual, així com una gran part del de Sant Feliu (la major part del nucli de *Tiano*). Ref.: 1068/LFM/357, 1068/LFM/362, 1082/LA-I/235.

Parrochia S. Maria Spelunchas: Demarcació que cobria l'església parroquial de Santa Maria d'Esplugues. Ref.: 1089/CSC/731.

Pino: Indret de la parròquia de Sant Joan de Llobregat, que acabaria originant l'apel·latiu Despí, que s'ha mantingut fins ara. Ref.: 1082/BAU/511, 1098/CSC/774.

Plano de Lubrichato: Zona planera a ambdues ribes del Llobregat, des de poc més avall de l'aiguabarreig amb la riera de Rubí fins al delta. Ref.: 1066/LFM/356.

Pugio Marrubi: Muntanya que actualment s'anomena «turó del Temple», situada al barri de la Miranda, on fa partió entre Sant Just i Esplugues. Ref.: 1096/CARB/65-67.

Quarto: Lloc on la Via Augusta creuava la vall del torrent Gornal. El seu nom ens recorda que estava a quatre milles de Barcelona. Ref.: 989/D-B/474, 1076/CSC/687.

Quartum: Vegeu *Quarto.*

Recosindo: Nom d'un camp —probablement el d'un antic propietari— situat a Sant Joan, a l'indret dit *Pino*. Ref.: 1082/BAU/511.

Rio de Vercio: Nom que rebia la riera de Sant Just, dita també d'en Gelabert, i que a Sant Feliu rep el nom de riera Pahissa. Ref.: 992/MAS-XIII/263.

Roccha Pinnola: Cim o serrat situat a la part més alta del terme de Sant Just, i que constituïa el seu límit septentrional. Podria tractar-se de la Coscollera o del turó de Merlès,

o, fins i tot, del serrat que formen ambdós cims i el turó Rodó. Ref.: 1059/D-C/207.

Sancta Maria de Corneliano: Basílica visigòtica, reformada en època preromànica, que estava situada on actualment hi ha l'Ajuntament de Cornellà de Llobregat, el qual conserva *in situ* dues de les seves columnes, corresponents a l'arc triomfal. Ref.: 993/MAS-IX/132.

Sancta Maria de Spelluncas: Antiga advocació que tingué l'església preromànica precursora de l'actual església de Santa Magdalena d'Esplugues. Ref.: 1059/D-C/207.

Sancta Maria de Vallevitraria: Església preromànica que va dependre de Sant Cebrià d'Aiguallonga fins al segle xiii, que esdevingué parròquia. Ref.: 987/ADB/s/s.

Sancti Johannis de Lubricato: Vegeu *Parrochia Sancti Iohannis de Lubrichato.*

Sancti Justi de Verz: Vegeu *Parrochia Sancti Iusti de Vercio.*

Sancti Uincenci: Advocació de l'església parroquial de Sarrià, dedicada a sant Vicenç, un dels primers màrtirs hispànics. Ref.: 987/ADB/s/s.

Sirriano: Es tracta de Sarrià, que, amb mínimes variacions, ha mantingut aquest nom des dels seus orígens. Ref.: 986/D-A/2323, 988/LA-II/76, 989-990/LA-I/46, 995/LA-IV/150, 987/ADB/s/s.

Speluncis: Vegeu *Ipsas Splugas.*

Strata: Nom que es donava a la carretera principal o camí ral. En aquest cas, qualsevol dels ramals de la Via Augusta. També era referida amb la paraula *Via*. Ambdós mots, però, foren també emprats per a designar camins de menor entitat. Ref.: 965/CSC/759, 1002/CSC/376, 1068/LFM/362, 1076/LFM/363, 1096/CARB/65-67.

Strata de Dutimo: Es tracta de la mateixa Via Augusta, que, un cop reunits els seus dos ramals a l'altura de *Tiano* (l'actual Sant Feliu) es dirigeix cap a *Ad Fines* (Martorell, o, amb més seguretat, la quadra de Miralles), tot passant per *Dutimo* (Sant Pere del Romaní). Ref.: 998/CSC/331.

Strata publica: Vegeu *Strata*.

Terrarios Albos: Partida veïna a la de Bederrida, també de l'antic terme de les Corts i parròquia de Santa Eulàlia de Provençana. Situada entre Collblanc i les modernes instal·lacions del Futbol Club Barcelona, en el curs mitjà de la riera Blanca, on aquesta era creuada per la Via Francisca (l'actual Travessera). Ref.: 986/LA-IV/53, 988/LA-IV/60, 989/D-A/2387, 989/D-A/2310, 989/D-A/1234, 989/D-B/474, 991/LA-I/369, 992/MAS-XIII/apèndix XXIII, 994/D-B/1573, 995/D-B/1280.

Thiano: Vegeu *Tiano*.

Tiano: Nucli de població precursor de l'actual Sant Feliu de Llobregat. Estava situat als voltants de la confluència dels dos trams de la Via Augusta i a tocar dels arenys del riu. Una gran part d'aquest assentament es trobava dins la demarcació de la parròquia de Sant Just, i la resta, lleugerament més petita, depenia de la de Sant Joan. Ref.: 965/CSC/759, 999/CSC/345, 1013/CSC/450, 1068/LFM/357, 1075/LFM/358.

Torrente de Olorda: Nom de la riera coneguda actualment com a riera de Sant Bartomeu o de Santa Creu. Ref.: 1068/LFM/362.

Torrente Malo: Molt probablement es tracta del torrent que actualment s'anomena «torrent Bo». 987/ADB/s/s.

Turra de Mazone: Una de les dues torres de defensa que es té notícia que existien en el nostre terme durant el segle x. Estava situada a la part baixa de la riera, prop del camí ral (*Strata*) i damunt d'un marge o cingle, la qual cosa ens permetria d'identificar-la amb la posterior «torre

Espigolera», les restes de la qual aparegueren fugaçment l'any 1984 amb motiu dels grans rebaixos de terres que es van fer on ara hi ha la ITV. El seu propietari a mitjan segle x era Mazone (vegeu nota 2). Ref.: 992/MAS-XIII/263.

Turre de Foreto: És l'altra de les dues torres de defensa que se sap que existien a Sant Just durant el segle x. Ha estat identificada amb la torre les restes de la qual encara es conserven al punt més alt del turó de la penya del Moro (Pagès i Paretas, Montserrat, *Art romànic i feudalisme... Op. cit.*, pàgs. 622-627). Ref.: s/d (s. x)/LA IV/142.

Turre de Guadallo: Torre de defensa que hi havia a Olorda, ja durant el segle x, i sobre la qual els cavallers hospitalers de Sant Joan de Jerusalem hi bastiren, durant el segle xii, el castell Ciuró. Ref.: 998/CSC/331.

Turre de Suniario: Torre de defensa també existent durant el segle x, que comunament és identificada amb l'actual torre Abadal. Ref.: 998/CSC/331, 1069/LFM/359.

Turrem de Motam: Segons el document que en parla, aquesta torre hauria d'estar situada en una cota inferior al puig d'Olorda i a la capçalera o part alta de la riera de Santa Creu. Tal vegada es podria tractar de la torre del Bisbe, edificada cap al segle xii en el mateix lloc on, segons informació proporcionada pel Consell Comarcal del Baix Llobregat a «La Ruta de Collserola» http://www.gencat.es/probert/rutes/rr172.htm), hi havia una torre de defensa. Ref.: 998/CSC/331.

Ursa: Nom originari de la muntanya de Sant Pere Màrtir, el cim de la qual és partió dels termes de Sant Just, Esplugues i Barcelona (antic terme de Sarrià). Un carrer de Vallvidrera i un passatge d'Esplugues duen avui aquest nom. Ref.: 986/LA-IV/53, 989-990/LA-I/46, 989/D-B/474, 1023/D-C/2.

Valle Vitraria: Vegeu *Vallevitraria*.

Vallevitraria: Vall i nucli de població (Vallvidrera), a redós de l'església de Santa Maria. És un nom que s'ha mantingut, també, en el decurs dels anys. Ref.: 987/ADB/s/s, 992/MAS-XIII/apèndix XXIII, 1082/LA-I/235.

La nostra vall i la seva rodalia fa un miler d'anys. Toponímia dels segles x i xi (elaboració dels autors)

Vallis de Dutimo: Probablement es tracta de la riera d'en Bonet, situada al terme de Molins de Rei. Ref.: 998/CSC/331.

Vallis de Iucundi: D'acord amb el document que la descriu, aquesta vall és identificable amb la riera de la Salut, dita també de Santa Creu. El seu curs alt i part del mitjà (fins a la font d'en Nadal) discorria dins del terme parroquial de Santa Creu d'Olorda. Des d'allà fins al riu Llobregat ho feia pel de Sant Just. Ref.: 998/CSC/331.

Vercio: Vegeu *Birce*.

Verz: Vegeu *Birce*.

Villa Birce: Primer nom documentat del nucli de població, més o menys dispers, originari de Sant Just Desvern. Ref.: 965/CSC/759.

Fins aquí la relació d'aquells topònims que hem pogut localitzar. Segur que encara hi manquen els noms de bastants més indrets que ens poden haver passat per alt en la nostra recerca. A partir dels localitzats, hem confeccionat el mapa que tot seguit us oferim. Hi figuren tots aquells noms de lloc la localització dels quals considerem segura, aproximada, o, pel cap baix, probable. En aquest darrer cas (localització probable) els noms figuren escrits en lletra cursiva.

Notes

1. Relació no exhaustiva confeccionada principalment a partir de les dades històriques que sobre cada població figuren en l'obra *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, vols. 6 i 8. Enciclopèdia Catalana, SA. Barcelona, 1982.

2. Aquest personatge podria ser també el que és esmentat l'1-I-992 en el testimonial de les possessions del Monestir de Sant Pere de les Puelles (Mas i Domènech), Mn. Josep. *Notes històriques del Bisbat de Barcelona*, vol. XIII, doc. núm. 263) amb el nom de Mazone, com a difunt propietari d'una torre a la zona que ara seria la part baixa del nostre terme, com també l'esmentat el 2-VII-997 en sengles documents de permuta de terres entre Ènnec Bonfill i l'abat Ot de Sant Cugat del Vallès (Rius i Serra, Josep. *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*, vol. 1, docs. 327 i 328), com a Mocone i Magone, antic propietari d'unes terres anomenades l'Illa, al costat de la llera del Llobregat i a prop del gual dit de Bonamica. La similitud de noms, la pràctica coetaneïtat documental, així com la gran proximitat de les finques esmentades en aquests quatre documents, vindrien a avalar aquesta hipòtesi.

3. Alguns dels autors que han tractat més o menys extensament aquest document són els següents:

- Català i Roca, Pere. *El dia que Barcelona va morir*. Rafael Dalmau, editor. Barcelona, 1984. Pàgs. 55-56.
- Coll i Alentorn, Miquel. *La marxa cap a la independència de Catalunya (877-988)*. Llibres de l'Avui. Barcelona, 1989. Pàgs. 72-73.
- Fita i Colomer, Fidel. *Destrucción de Barcelona por Almanzor, 6 Julio 985*. *Boletín de la Real Academia de Historia*, VII. Madrid, 1885. Pàg. 189.
- Guasch i Dalmau, David. *Primers documents de Sant Just*. A *La Vall de Verç*, núm. 25. Sant Just Desvern, abril de 1981. Pàg. 15.
- Guasch i Dalmau, David. *Sant Just Desvern*. A *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, vol. 8, *El Barcelonès i el Baix Llobregat*. Enciclopèdia Catalana, SA. Barcelona, 1981. Pàgs. 468-472.
- Guasch i Dalmau, David. *Els Durfort senyors del Baix Llobregat en el segle XIII*. «Quaderns d'Estudis Santjustencs», 1. Ajuntament de Sant Just Desvern. Sant Just Desvern, 1984. Pàg. 55, nota 9.
- Guasch i Dalmau, David. *Els primers temps medievals*. A *Sant Just Desvern, un paisatge i una història*. Ajuntament de Sant Just Desvern i Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1987. Pàgs. 118-119, 126-135.

Martí i Bonet, Josep M. *Catàleg monumental de l'arquebisbat de Barcelona 1/1 (Vallès Oriental)*. Barcelona, 1981. Pàgs. 36-37 i 65.
Martí i Bonet, Josep M. et alii. *Els arxius històrics parroquials del Baix Llobregat*. A «XXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos».

Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i Amics del Prat. El Prat de Llobregat, 1985. Pàgs. 58-59.

PAGÈS I PARETAS, Montserrat. *Les esglésies pre-romàniques a la comarca del Baix Llobregat.* IEC. Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XXXII. Barcelona, 1983. Pàg. 29.

PAGÈS I PARETAS, Montserrat. *Art romànic i feudalisme al Baix Llobregat.* Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1992. Pàgs. 32 i 623.

PÉREZ I CONILL, Jordi. *Els segles XV, XVI I XVII.* A *Sant Just Desvern, un paisatge i una història.* Ajuntament de Sant Just Desvern i Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1987. Pàgs. 221-222.

ROVIRA I SOLÀ, Manuel. *Notes documentals sobre alguns efectes de la presa de Barcelona per al-Mansur (985).* A *Acta Historica et Archæologica Mediævali, 1.* Universitat de Barcelona. Barcelona, 1980. Pàgs. 37-38.

SALLENT I GOTÉS, Llorenç. *Història documentada del poble i parròquia de Santa Maria de Vallvidrera.* Impremta Altés. Barcelona, 1916. Pàg. 22.

TENAS I ALIBÉS, Antonino. *Notes històriques del poble i parròquia de Sant Just Desvern.* Fidel Rodríguez Ferran, impressor. Barcelona, 1947. Pàgs. 14-15, 18- 20.

4. Possiblement Trasovald també moriria poc després, ja que només seran Aurús i Ega els qui trobarem actuant com a marmessors del difunt Moció.

5. FÀBREGA I GRAU, Àngel: *Diplomatari de la Catedral de Barcelona. Documents dels anys 884-1260.* Capitulum Almæ sedis Barcinonensis, Archivum. Barcelona, 1995. Doc. 175, Perg. 1-3-63. Pàgs. 381-382.

6. Segons Riu (RIU I RIU, Manuel: *Las Comunidades religiosas del antiguo obispado de Urgel, siglos IX - XI.* Tesi doctoral. Universitat de Barcelona, Departament d'Història Medieval. Barcelona, 1961. Vol. I, pàg. 704), en aquell temps, el mot «domus-us» seguit del nom en genitiu del sant titular, com és ara el nostre cas, tenia el significat concret d'església amb comunitat, ja que, si no n'hi havia, s'emprava habitualment el terme «ecclesia-æ».

7. Les dues monografies històriques publicades fins ara sobre Sant Just Desvern i a les quals es fa referència són: TENAS i ALIBÉS, Antonino: *Notes històriques del poble i parròquia de Sant Just Desvern.* Fidel Rodríguez] Ferran, impressor. Barcelona, 1947, i A. D.: *Sant Just Desvern, un paisatge i una història.* Ajuntament de Sant Just Desvern i Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1987.

8. Carreras i Candi, Francesc. *Geografia General de Catalunya. Ciutat de Barcelona*. Establiment editorial d'Albert Martin. Barcelona, v. 1916. Pàg. 1049.

9. Podria ser que aquest personatge que fa la funció d'escrivà fos el mateix Pere que va redactar i signar, un any abans que el nostre document, un altre que es considera el més antic que fa referència a la veïna localitat d'Esplugues (964, LA IV, 124), i que, segons opinió de Feliu (Feliu i Monfort, Gaspar: *El dominio territorial de la sede de Barcelona [800 - 1010]*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona, Departament d'Història Medieval. Barcelona, 1971. Ap. 32) no és altre que el bisbe Pere. Aquesta opinió és també compartida per Pagès (Pagès i Paretas, Montserrat: *Art romànic i feudalisme... Op. cit.*, pàg. 629). En tal cas, el nostre escrivà seria l'esmentat bisbe Pere, que va estar al capdavant de la seu barcelonina entre els anys 962 i 973, després de Guilarà (937 - 959) i abans de Vives (973 - 995).

10. Rius i Serra, Josep. *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Escuela de Estudios Medievales. Publicaciones de la Sección de Barcelona. Vol. 1. Barcelona, 1945. Pàg. IX.

11. Rius i Serra, Josep. *Cartulario... Op. cit.*, pàgs. XIV i XVIII.

12. Aquesta traducció ha estat realitzada pels autors del present treball, contrastant-la amb traduccions reconegudes i acceptades d'altres documents similars o anàlegs. El resultat final ha estat supervisat per:

- Maria Cerdà i Matencio, professora i cap de seminari de llatí a l'IB «Olorda», de Sant Feliu de Llobregat.
- Montserrat Buisan Gómez del Moral, professora de llatí a l'IES «El Palau», de Sant Andreu de la Barca.
- José Calderón Felices, excatedràtic de llatí a l'IES «Miramar», de Viladecans.

13. Bonnassie, Pierre. *La Catalogne du milieu du Xè à la fin du XIè siècle. Croissance et mutations d'une societé*. Tome I. Association des publications de l'Université de Toulouse-le Mirail. Série A. Tome 23. Tolosa de Llenguadoc, 1975-1976. Pàgs. 28 i 29.

14. Arxiu de la Corona d'Aragó. Manuscrit Ripoll 74. Fols. 151-156.

15. Udina i Martorell, Federico. *El archivo condal de Barcelona en los siglos IX - X. Estudio crítico de sus fondos*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Escuela de Estudios Medievales. Publicaciones de la Sección de Barcelona, núm. 15. Barcelona, 1951. Pàgs. 27-43.

16. SICKEL, Theodor. *Acta regum et imperatorum karolinorum*. Viena, 1867-1868.

17. BRESSLAU, Harry. *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien*. Leipzig, 1912-1915 (2 vols.).

18. GIRY, Arthur. *Manuel de diplomatique*. Paris, 1894, reeditat l'any 1925 (2 vols.).

19. TESSIER, Georges. *Diplomatique royale française*. Paris, 1962.

20. FELIU I MONFORT, Gaspar. *La cronología según los reyes francos en el Condado de Barcelona (Siglo X)*. «Anuario de Estudios Medievales, 6». Barcelona, 1969. Pàgs. 441-463.

21. FELIU I MONFORT, Gaspar. *La cronologia... Op. cit.*, pàg. 453.

22. Concepte proper a exercici fiscal (*Indico tributum* = imposar un tribut). Era de tradició romana, comprenia un període de quinze anys, i la seva data d'inici va anar variant segons el decurs del temps i els àmbits geogràfics d'aplicació. Pel que fa a la Marca Hispànica, Campillo (CAMPILLO I MATHEU, Antonio. *Disquisitio methodi consignandi annos æræ christianæ... chartis antiquis apud Cathaloniam*. Officina Caroli Sapera. Barcelona, 1766) ens diu que la data d'inici més comunament emprada fou el 24 de setembre, data molt poc utilitzada a la cort reial franca.

23. MAS [I DOMÈNECH], Mn. Josep. *Notes històriques del Bisbat de Barcelona, vol. IV (Taula del Cartulari de Sant Cugat del Vallès. Primera part)*. Establiment tipogràfic de J. Vives. Barcelona, 1909. Pàg. 60, doc. LXXIV.

24. RIUS I SERRA, Josep. *Cartulario... Op. cit.*, pàg. 70, doc. 84.

25. AEBISCHER, Paul. *Études de toponymie catalane*. Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica. Memòries. Vol. I, fasc. 3. Barcelona, 1928. Pàg. 15.

26. BONNASSIE, Pierre. *La Catalogne... Op. cit.*, pàgs. 215-219.

27. MAS [I DOMÈNECH], Mn. Josep. *Notes històriques... Op. cit.*: En transcriure el document, diu literalment: «Dita vinya es situada á la Vila Desvern (Villa Birce)».

28. MORAN I OCERINJAUREGUI, Josep. *Toponímia romana del Baix Llobregat*. A *Miscel·lània d'homenatge a Jaume Codina*. Ajuntament del Prat de Llobregat - Columna. El Pont de Pedra. El Prat de Llobregat, 1994. Pàg.

319: En referir-se al topònim *Tiano-Diciano*, que correspon a l'actual Sant Feliu, esmenta aquest document i, textualment, diu: «in terminio de villa Birce (Berç o Verç = Sant Just Desvern)».

29. SANS I FÀBREGAS, Llorenç, i GRAS [I CASANOVAS], Mercè. *Els carrers de Sant Feliu*. Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat. Patronat de Cultura. Sant Feliu de Llobregat, 1989. Pàg. 10. Hi diu exactament: «Una terra objecte d'una donació atorgada l'any 965, situada al terme de Tiano (on havia d'aixecar-se la població de Sant Feliu)...».

30. DUBY, Georges. *Structures familiales dans le Moyen Âge occidental*. XIIè Congrès international des sciences historiques. Moscou, 1970. Reeditat a Mâle Moyen Âge. Paris, 1988. Pàgs. 144-145.

31. En el nostre document podem observar que són precisament els elements de l'estament eclesiàstic els que signen emprant aquesta forma de, diguem-ne, «protocognom»: *Johannes* ***presbiter***, *Adroarius* ***levita*** i *Petrus* ***presbiter***.

32. BOIS, Guy. *La mutation de l'an mil*. Librairie Arthème Fayard. París, 1989. Edició espanyola: *La revolución del año mil*. Crítica (Grijalbo Mondadori, SA). Barcelona, 1997. Pàg. 75, nota 29.

33. AEBISCHER, Paul. *Essai sur l'onomastique catalane du IXè au XIIè siècle*. Editorial Balmes, SA. Barcelona, 1928.

34. De tota manera, no es pot considerar que el nostre lloc fos repoblat a partir de zero, sinó que el més probable és que des de l'època romana hi hagués hagut, almenys, una mínima continuïtat de població en aquest indret. Prova d'això és la permanència del topònim romà d'origen presumiblement gàl·lic *Bercius / Birce / Berce*, que d'altra manera s'hauria perdut.

35. VICENS I VIVES, Jaume. *Notícia de Catalunya*. Edicions Destino, SA. Barcelona, 1984. Pàg. 21.

36. COLL I ALENTORN, Miquel. *La marxa... Op. cit.*, pàg. 61.